

суспільство; створювати умов для підготовки молоді до виконання своїх соціальних функцій – трудових, пізнавальних, суспільних, а також до подальшого продовження освіти.

Література:

1. Довідник учителя географії в запитаннях і відповідях / Авт.- упорядник. Н.В.Бескова, В.М.Проценко. – Х.: Веста: Видавництво „Ранок”, 2006. – 608с.
2. Кремень В.Г. Поступ до нової філософії освіти в Україні // Розвиток педагогічної і психологічної науки в Україні 1992-2992. Зб. наук. праць. Ч.1. – Харків: „ОВС”, 2002. – С.9-23.
3. Основы педагогического мастерства: Учебное пособие для студентов педагогических институтов / Под ред. И.А.Зязюна. – К.: „Вища школа”. – 1987. – 207 с.
4. Професійна освіта: Словник: Навч. посібник / Уклад. С.У.Гончаренко та ін.,; За ред. Н.Г.Ничкало. – К.: Вища школа, 2000. – 380с.
5. Серебряй В. Про зміст географічної освіти // Краєзнавство. Географія. Туризм, 2008. – № 11(544). – С.2.

УДК 37(09)

Циганок О.О.

З ІСТОРІЇ ПОХОДЖЕННЯ ЖАНРУ ЗАГАДКИ

Анотація. У статті досліджується історія становлення жанру та особливості побутування загадок у родинній та календарній обрядовості українців

Аннотация. В статье рассматривается история становления жанра и особенности использования загадок в семейной и календарной обрядности украинцев

Annotation. The article is dedicated to the history of forming genre and peculiarities of functioning riddles in the family and calendar rite of ukrainian people.

Фольклор – одне з найцінніших духовних надбань народу за багатовікову його історію, незатьмарене джерело життя, бо, як і мова, виробляється протягом усього довгого існування і розвитку кожної нації. Тому вивчення та використання національного дитячого фольклору у процесі становлення дитини, її входження у духовний світ і в традиційне життя рідного народу набуває вирішального значення і є актуальним.

До дослідження дитячого фольклору зверталися етнографи, фольклористи, педагоги та письменники (збирачі: В. Верховинець, Марко Вовчок, М. Лисенко, І. Манжура, П. Чубинський, Д. Яворницький; дослідники: Г. Барташевич, Г. Бойко, Г. Виноградова, О. Дей, М. Дмитренко, Г. Довженок, О. Капіца, О. Правдюк, Н. Сивачук, Ю. Ступак, П. Черемський).

Об'єктом нашого дослідження є загадки як складова частина дитячого фольклору. Предметом дослідження стане питання походження загадки.

Вважаємо, що першочерговими завданнями мають бути – виявлення специфічних рис, історії становлення жанру та побутування загадки.

За визначенням М. Дмитренка, „загадки – це короткий художній твір, що належить до „малих” жанрів фольклору, побудований на іносказанні, метафорі, алегорії, описі предметів, явищ, живих істот у вигадливій запитальній чи

стверджуючо-констатуючій формі (де це питання мається на увазі) і вимагає розгадки, відповіді, розшифровки спеціально закодованої інформації” [4, 5].

У фольклористиці є декілька гіпотез щодо походження загадки. Згідно першої, вони виникли в мезолітичному суспільстві, коли основним заняттям людей було мисливство та рибальство. Життя людини повною мірою залежало від наявності звіра в лісі, від вдалого полювання на нього. Невдале полювання первісні люди вмотивовували тим, що звірі підслухали їх намір вирушити на лови і подалися в інші ліси, тому виникає заборона, мисливське табу на ведення розмов про приготування до полювання. Звідси витоки прийому евфемізації в деяких казках та в загадках. Евфемізмами в українській мові є назви хижаків: ведмідь – той, що відає мед; вовк від старослов’янського вълк, волок – той, що волоче свою здобич. Подібне евфемістичне означення зустрічаємо в українських загадках, наприклад:

- *За лісом, за пралісом талатай кричить. (Гусак) [11, 763].*
- *Вуса висить, хода ходить, виса впала, хода з’їла. (Свиня) [11, 763].*
- *Повзун повзе, сімсот голок везе. (Їжак) [6, 48].*
- *Двічі родиться, а раз помира. (Птах) [6, 768].*
- *Що без рук стучить? (Вітер) [6, 768].*
- *Ні голий, ні в сорочці. (Ятір) [6, 768].*

На думку І.П.Березовського, повноцінна загадка з’явилася тоді, коли людина навчилася абстрактно мислити, на вищому етапі розвитку культури [1, 5]. Відомий англійський етнограф Е.Тайлор вважає, що „загадки з’явилися разом з прислів’ями і довго йшли поряд з ними, але потім ідуть різними шляхами. Загадку ми розумієм як побудовані на старовинний лад задачі, на які необхідно було дати цілком серйозну відповідь, зовсім не сучасну, зведену до пустого жарту гри слів у традиційній формі запитання і відповіді... Первісно загадки, які можна назвати осмисленими, виникли у вищих дикунів, і пора їх розквіту припадає на нижчу та середню стадії цивілізації. Цілком зрозуміло, чому загадки відносяться лише до вищих сходинок примітивної культури. Щоб складати їх, необхідно добре володіти здатністю абстрактного порівняння. Окрім того, є необхідним запас знань, щоб цей процес став загальнодоступним і із серйозного перейшов у гру. Врешті, на більш високому рівні культури загадку починають вважати пустим заняттям, її розвиток припиняється, і вона зберігається лише для дитячої гри” [8, 78].

Такі дослідники як В.М.Топоров, Д.С.Ліхачов, А.К.Байбурін, Т.Я.Єлізаренкова стверджують, що в контексті індоєвропейської традиції тема походження Всесвіту вимагала викладення її у формі питання-загадки та відгадки. У зв’язку з цим В.М.Топоров писав: „Оскільки царина істини суцього для міфопоетичної традиції завжди до кінця невидима і недосяжна до кінця, про неї можна говорити мовою, яка є недоступною (невідомою) профанічній більшості. Поет, ясновидець і жрець містичним чином знають чи пам’ятають, що було „спочатку”, проте не можуть висловити це відповідним способом [9, 37]. Між тим, хто задає питання в загадці, і тим, хто дає відповідь на запитання, відбувається діалог, впродовж якого його учасники відтворюють процес народження Всесвіту. Джерела свідчать про широке розповсюдження в давнину цієї форми тексту серед індоєвропейських народів [7, 43].

Суть вирішення проблеми була не стільки у відгадці загадуваного об’єкта... скільки у вивченні самої „мови” загадки, її правил як явних, так і потаємних, способів користування ними і уміння виявити вищий зміст, цією мовою

розігруваний. Все це і перетворює *слово* відгадки в *діло*, а всю процедуру в справжню творчість, знову і знову організуючу світ і, відповідно, причетну до „першого” творення Космосу і продовжуючу його кожного разу, коли світ і колектив переживають кризовий стан... Пізнання мови загадки і оволодіння способами її використання, залишаючись суто „мовними” операціями, в той же час дозволяють вийти за межі „мови” – оволодіти логікою світу і, більше того, самим світом” [10, 57].

Космогонічні та ритуальні загадки в індійській культурі називаються „брахмодьями”, тобто роздумами про Брахму. Такими загадками переповнена „Рігведа”, священна книга індійського народу. Відповіді на ці загадки (вони містять найвищий зміст) повинні бути принципово прихованими. Часом один приклад має чотири варіанти відповіді. Вчені дійшли висновку, що відповіді на питання являють собою абетку світу в рамках даної традиції, яка зберігається в компактній формі. Загадування-відгадування відбувалось не в довільний час, а суворо прив’язувалось до Нового року, коли світ розпадався в Хаосі і треба було шляхом відтворення ситуації першотворення знову перетворити його в Космос. По-друге, вона служила засобом ініціації жерців, коли жертвоприношенням влаштовувалось їх словесне змагання, в процесі якого священнослужителі повинні були продемонструвати своє знання сокровенного змісту вед [7, 44].

Про володіння жрецьями зороастризму мистецтвом загадування та відгадування йдеться в священній книзі іранців „Авесті”. Давні іранці прирівнювали відгадування загадок до військового двобою. За їх традицією, таке відгадування передбачало не послідовний перебір усіх можливих варіантів, а знання єдино правильної відповіді.

Загадка має глибоке коріння і в нашій культурній традиції, як стверджує Д.С.Лихачов, в основі літописної легенди про помсту княгині Ольги древлянам лежить загадка. Убивць свого чоловіка вона садить у ладью і в ній раби проносять „гостей” через увесь Київ. Ладья, як відомо, є символом смерті, оскільки в давнину мерців ховали на воді у лодьях-довбанках. „Таким чином, – пише дослідник, – в основі першої розповіді про помсту княгині Ольги лежить загадка, вона не була розгадана сватами і тому накликала їх смерть” [5, 135].

Українські загадки мали ініціальне застосування на весіллі, вечорницях, прийнятті хлопців до парубочої громади. Загадування загадок на вечорницях відбувалося між парубочим та дівочим гуртами, поперемінно одні одним. За невідгадану загадку віддавалося якусь річ у заставу. Головним сенсом застави був „викуп” – своєрідне комічне завдання, яке придумувала конкуруюча громада для суперників, щоб розвеселити усіх присутніх [2, 231].

Подібну функцію відіграє загадка у весільному обряді, коли дружки молоді влаштовують перейму молодому, пропонуючи відгадати загадки¹⁰, або коли молодий повинен розгадати, де знаходиться весільний черевичок молоді, вкрадений перед тим кимось із гостей чи ключ від комори, де захована молода. Перш ніж отримати право на одруження, молодий повинен був довести, що він здатен мислити, буде мати успіхи на полюванні і зможе прогодувати сім’ю [2, 231].

У русальних піснях відгадуванню загадок надається магічний зміст: русалка, зловивши дівчину, обіцяє відпустити, якщо вона розгадає „сім” загадок. Якщо загадка залишається нерозгаданою, дівчина стає жертвою русалки.

Тема використання загадок для випробування тестем здібностей хлопця у дошлюбний період спостерігаємо у багатьох народних казках. У таких казкових

сюжетах „ініціальні загадки мають практичне значення :зроби, принеси, збудуй, роздобудь тощо” [2, 231]. Героїня казки „Мудра дівчина” відгадувала загадки, які їй загадав пан: вигодувати курей, наткати полотна, прийти самій так, щоб і не голій, і не одягненій, і не їхати, і не йти, і з подарунком, і без подарунка.

В давнину уміння розгадувати загадки було ознакою розуму людини, який у народному світогляді ідентифікувався з хитрістю, яка на Україні „становить одну з найголовніших основ пологого парування... Розвиваючись в цілیم ряді поколінь, хитрість, як одна з ідеальних рис українця. Зайняла між іншими рисами таке видатне місце, що українець від своїх сусідів Великоросів дістав назву „хитрого хахла” [3, 3].

З часом загадка втратила свою ритуально-ініціальну функцію, вичерпала себе в обрядовості, набула розважального змісту і перейшла до жанру дитячого фольклору.

Література:

1. Березовський І.П. Загадаю – відгадай // Загадки. – К.: Дніпро, 1987.
2. Давидюк Віктор. Українські загадки в генетично-функціональному аспекті // Народознавчі зошити. – 1997. – № 4.
3. Дикарев М. Народна гутірка з приводу коронації 1896 року // Етнографічний збірник. – Львів, 1898. – Т. V.
4. Дмитренко М.К. Загадка // Восточнославянский фольклор. – Минск. – Наука і техніка, 1993.
5. Лихачов Д.С. Русские летописи и их культурно-историческое значение. – М.; Л., 1947.
6. Народні загадки / Упорядкування, передмова М.К.Дмитренка. – К.: Редакція часопису „Народознавство”, 1994.
7. Серяков М.Л. „Голубиная книга” – священное писание русского народа”. – М.: Алетейа, 2001.
8. Тайлор Э.Б. Первобытная культура: Пер. с англ. – М.: Политиздат, 1989.
9. Топоров В.Н. О структуре некоторых архаичных текстов, соотнесенных с концепцией „мирового дерева” // Труды по знаковым системам. – Тарту, 1971. – Т. 5. – С. 37, прим. 54.
10. Топоров В.Н. К реконструкции „загадочного” прототекста // Исследования в области балто-славянской духовной культуры. Загадка текст. 2. – М., 1999.
11. Українські приказки, прислів'я і таке інше / Уклав М. Номис.–К., 1993.

УДК 613.96:378.014.15:354.11/.86(477)

Черненко О.М., Покалюк В.М.

СОЦІАЛЬНИЙ СТАТУС ТА ДОТРИМАННЯ САНІТАРНИХ ПРАВИЛ В ЖИТТІ КУРСАНТІВ

Анотація. Розглядається проблема щодо покращення стану здоров'я в підготовці майбутніх рятувальників до професійної діяльності, яка пов'язана з соціальним статусом та дотриманням гігієнічних норм впродовж навчання курсантів.

Аннотация. Рассматривается проблема гигиенической оптимизации состояния здоровья, в зависимости от социального статуса и придерживания санитарных норм курсантов в их профессиональном обучении.